

Andrzej Dudek, *Wizja kultury w twórczości Wiaczesława Iwanowa*, Kraków 2000.

Monografia Andrzeja Dudka poświęcona jest wizji kultury w twórczości wybitnego poety i myśliciela Wiaczesława Iwanowa, postaci, która wywarła wielki wpływ na rosyjskie życie kulturalne przełomu stuleci XIX i XX. Ma ona także znaczenie dla całościowego obrazu symbolizmu rosyjskiego. Badacz krakowski postępuje dwutorowo: za pomocą drobiazgowej analizy tekstów pisarza dokonuje rekonstrukcji sposobu rozumienia kultury przez Iwanowa zarówno w jego dziełach poetyckich, jak i w eseistyce, a następnie podejmuje głęboką i wielowymiarową refleksję nad stosowanymi przez rosyjskiego twórcę ujęciami, by z kolei dokonać syntezy obu tych metod interpretacyjnych.

We fragmencie *Pojmowanie kultury w twórczości Iwanowa* autor monografii wyodrębnił poszczególne kategorie kultury (dusza kultury, organizm, moment kulturowy, świadomość kulturowa, typ kultury, dziedzina kultury, kultura wielka i historyczna, cywilizacja, pierwiastek kulturowy, przeżytek kulturowy, kultura prymitywna), które w całości tworzą spójną wizję kultury. Badacz ujawnia istotę Iwanowskiego podejścia do kultury, które wiąże z jego teorią wszechjedności, analizuje cechy strukturalne koncepcji Iwanowa (całościowość ujęcia, organiczność powiązań elementów, systemowość relacji między dziedzinami, dynamiczność, celowość istnienia) oraz funkcjonalne (forma współdziałania Boga i człowieka, relacje między ludźmi, sposób uczestnictwa jednostki w życiu zbiorowym, forma poznania i droga do samoświadomości człowieka, środek gromadzenia i przekazu wiadomości, sposób porządkowania chaosu). Wszystkie te właściwości posiadają charakter duchowy i mają ścisły związek z religią, są wyrazem poszukiwania *sacrum*, dlatego koncepcję Iwanowa, będącą w istocie formą teologii i kultury, Andrzej Dudek określa jako wariant konserwatywny w myśli rosyjskiej.

Za podstawowy czynnik kulturotwórczy, za sposób istnienia kultury, za główną metodę jej poznania uważał poeta rosyjski pamięć. Jej funkcja odbierana była przez niego w niezwykle szerokim wymiarze: ontologicznym, antropologicznym, religijnym, społecznym, poznawczym, artystycznym, komunikacyjnym. Jako nauczycieli pamięci Iwanowa wymienia autor monografii Chrystusa, Platona, św. Augustyna, a także Szekspira i Cervantesa oraz współczesnego poecie W. Sołowiowa.

Kontynuację rozważań na temat kulturotwórczej roli i funkcji pamięci stanowi duży fragment poświęcony wehikułom (nośnikom) pamięci — formom jej ucieleśniania i ożywiania. Dudek koncentruje się na trzech spośród nich: symbolu, micie i języku. Ważne znaczenie posiada tu fakt, że dla Iwanowa symbol jest nie kategorią estetyczną, lecz ontologiczną i epistemologiczną. Andrzej Dudek, idąc śladem Bachtina i Awierincewa, pokazuje, że żaden rosyjski symbolista nie stworzył tak spójnego systemu symboli, a przy tym tak wielowymiarowego i wzajemnie się ząbwiącego, wykazującego ścisły związek z religią.

Charakteryzując mit, Dudek podkreśla, że Iwanow zwracał uwagę na poznawczy i społeczny jego aspekt, i wskazuje na rolę i znaczenie mitu dionizyjskiego, który urasta do rangi odwiecznej zasady wszechbytu i tworzy najszerszy kontekst interpretacji wszystkich aspektów kultury. Autor roz-

prawy zatrzymuje się również na drugim obliczu Dionizosa, jego dopełnieniu — Erosie, a także na historii o Sfinksie i Edypie oraz Prometeuszu i Tantalu, przekonująco je naświetlając.

Dudek przypomina, że dla Iwanowa refleksja nad językiem to jedna z dróg prowadzących do zrozumienia istoty kultury, a także forma jej zapisu. Poeta rosyjski traktował bowiem język, będący efektem współpracy Boga z człowiekiem, jako zwierciadlany symbol kultury, jeden z jej składników stających się drabiną Jakubową prowadzącą ku transcendencji. Z drugiej zaś strony w słowie zawarte są ontologiczne wyznaczniki rzeczy, dzięki czemu język może stać się formą pamięci kultury.

Jedno z podstawowych stwierdzeń Andrzeja Dudka brzmi, że zarówno w tekstach poetyckich Iwanowa, jak i w refleksji teoretycznej odzwierciedla się przekonanie o immanentnym związku między kulturą a wartościami. Dowodzi, że Iwanowskie myślenie o wartościach bliskie jest nurtowi we współczesnej nauce określanemu jako kulturotwórcza teoria wartości — są one bowiem obiektywne, mają charakter strukturalny i istnieją w swoisty, właściwy im sposób. Dudek wykazuje, że najbardziej rozbudowana część Iwanowowskiej aksjologii kultury to problem rozpoznawania, oceny i testu wartości oraz że wszystkie czynniki służące weryfikacji wartości mają wymiar religijny, są w religii zakorzenione. Podąża tu Iwanow tropem Sołowiowa, polemizuje natomiast z sekularyzującymi koncepcjami Tolstoja, który dowodził, że wartości są autonomiczne, ustalone przez człowieka. Poszukując wskaźników autentyczności aksjologicznej, Dudek opisuje takie czynniki weryfikujące, jak ziemia, śmierć, ukrzyżowanie, cierpienie oraz dionizyjska ekstaza, zwraca uwagę na chrystologiczny wymiar kultury. Ważne jest stwierdzenie, że aksjologia kultury jest dopełnieniem teorii sposobu jej istnienia, bowiem aby kultura przetrwała, musi przekształcać się w pomniki wartości. System aksjologiczny w kulturologii Iwanowa dowodzi religijnych przekonań poety, ma także wymiar eschatologiczny.

Przedmiotem badań Andrzeja Dudka staje się zagadnienie istoty człowieczeństwa w ujęciu Iwanowa i problem miejsca, jakie człowiek zajmuje w kulturze. Badacz wchodzi więc w sferę antropologii, która u Iwanowa ma podłoże religijne i jednocześnie jest antypozytywistyczna i nastawiona negatywnie wobec ateizmu i socjalizmu. Według Dudka podstawa antropologii Iwanowa zasadza się na tym, że istotą człowieczeństwa, zgodnie z podejściem chrześcijańskim, stanowi dla niego osoba, która pozostaje w stosunkach dialogicznych z innymi osobami (tu Iwanow antycypuje koncepcje Bubera).

Ostatni temat poddany oglądowi w monografii Dudka dotyczy miejsca Zachodu i Rosji w Iwanowowskim myśleniu o kulturze. Podejmując to zagadnienie, Iwanow przechodził od problematyki teoretycznej do konkretyzacji historycznej.

Andrzej Dudek napisał znakomitą monografię o Iwanowie i jego wizji kultury. Dzięki swemu interdyscyplinarnemu wymiarowi będzie ona cennym źródłem zarówno dla filologów, jak i kulturoznawców, pożytek przyniesie także historykowi idei i specjaliście od antropologii filozoficznej.

LUCJAN SUCHANEK